

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Добрянської Тетяни Андріївни
«Українська кирилична рукописна книга XVII ст.:
атрибуція та кодикологічний опис»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук
за спеціальністю 27.00.03 - книгознавство, бібліотекознавство,
бібліографознавство

Актуальність теми дослідження. Кирилична рукописна книга (далі – РК) займає особливе місце в історико-культурному процесі України як вияв оригінального і неповторного явища писемної культури, духовного та матеріального надбання певного історичного періоду. Важливим етапом в українській книжності є XVII ст. – період поширення на наших землях книгодрукування, у той же час не занепаду, а актуалізації книгописання, взаємовпливу рукописної і друкованої книги, що пов’язано зі суспільно-політичними процесами, які безпосередньо визначали розвиток освітнього та релігійного руху в Україні.

Дослідженю середньовічної української кириличної РК загалом присвячено значну кількість наукових праць, проте книга XVII ст. залишається ще недостатньо вивченою. Хоча виявлення, палеографічний опис та науковий аналіз кириличної рукописної книжної спадщини України здійснювався впродовж XIX – початку XXI ст., він потребує нового наукового критичного перегляду. Це пов’язано передусім із появою новітнього напрямку у дослідженні історії кириличної РК – кодикології, що передбачає створення кваліфікованого наукового опису РК на новітніх засадах, а глобальна інформатизація суспільства спонукає до введення українських РК до сучасного інформаційного простору, що у підсумку дасть об’єктивну інформацію про специфіку кириличної РК, еволюційні процеси, що відбувалися в українській книжності, та функції кириличної рукописної книги у культурно-історичному

процесі України. Виходячи з цього, **актуальною** є тема дисертаційного дослідження, яка вперше присвячена атрибуції та кодикографії української кириличної РК XVII ст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проведено в межах **загальної теми** Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (2012–2014) (далі – НБУВ) «Розвиток електронних інформаційних ресурсів рукописної та книжкової спадщини України» (державний реєстраційний номер 0113U001088).

Наукова новизна роботи (с. 10) полягає як у постановці питання, так і у вирішенні завдань дослідження, проблематика якого ще досі не була предметом спеціального комплексного аналізу. Дисерантка з наявних досліджень зібрала та проаналізувала інформацію про слов'янську кириличну РК XVII ст., з неї виокремила дані про українську РК XVII ст., необхідні для вирішення поставлених завдань; встановила основні принципи і методи, за якими проводиться кодикологічне дослідження та методичні засади атрибуції РК XVII ст.; здійснила атрибуцію 179 українських РК XVII ст. шляхом філігранологічного аналізу та застачення інших атрибутивних ознак; встановила специфічні особливості української РК XVII ст., типи та види РК, репертуар творів, авторів, переписувачів, скрипторії, замовників, меценатів, мовні характеристики, оздоблення тощо; визначила форми впливу стародрукованої кириличної книги на РК: використання її як протографа, зміни в оформленні, структурі тексту тощо; удосконалила структуру даних, кількість полів і зміст наукового опису РК XVII ст. з врахуванням її специфіки; включила самостійно зроблених 48 наукових описів українських РК XVII ст. в базу даних «Кодекс».

Кількість і якість елементів наукової новизни в роботі та їх формулювання, на нашу думку, відповідають нормативним вимогам до написання кандидатських дисертацій.

Структура роботи обумовлена метою та науковими завданнями дослідження і **складається** зі списку скорочень, вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків у кінці розділів та основних

висновків, списку використаних джерел та літератури (52 с., 534 найменування) та двох додатків (24 с.). Загальний обсяг дисертації (255 с.) та обсяг основного тексту (179 с.) відповідає вимогам МОН України до дисертаций на здобуття наукового ступеня кандидата наук.

У першому розділі «Історіографія, джерельна база та методологія дослідження» (с. 12-52) Добрянська Т. А. належному науковому рівні опрацювала та зробила аналіз історіографічного доробку з обраної теми, а також визначила інформаційний потенціал джерельної бази, який полягає у комплексному дослідженні української кириличної РК XVII ст. в аспектах атрибуції та кодикологічного опису, що передбачає всебічне дослідження кодексів, зокрема у палеографічному, джерелознавчому, філігранологічному аспектах тощо. Дисерантка зауважила, що розробленими є лише окремі питання української РК, і то, переважно першої половини XVII ст., кириличні кодекси другої половини цього століття вивчені недостатньо. На сьогодні наявна джерельна база ще не опрацьована на новітніх наукових засадах, такі дослідження мають лише окремі типи книг. Залишилися ще не повністю визначеними власне специфічні особливості РК XVII ст., які слід було б використовувати в процесі атрибуції РК та створення моделі для бази даних РК.

Джерельна база роботи (179 позицій, с. 180-189), що повністю охоплює XVII ст., отримана передусім із рукописних зібрань України – Інституту рукопису НБУВ, Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника, Національного музею у Львові ім. Андрея Шептицького, Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка та ін., а також із залученням рукописних закордонних зібрань. Дисерантка переглянула понад 700 кириличних РК XVII ст., виокремила 179 книг, які були атрибутовані як українські та стали основою дослідження. Загалом, використана джерельна база цілком репрезентативна для досягнення мети дослідження.

Помітне місце у структурі первого розділу відведено викладу **методології дослідження**, необхідної для розкриття теми. Дисерантка обґрунтоває використання у роботі загальнонаукових, історичних,

соціокомунікаційних, кодикологічних із застосуванням методів спеціальних історичних дисциплін та методів практичної галузі кодикології – кодикографії.

У другому розділі роботи «**Українська кирилична рукописна книга в історико-культурному процесі України XVII ст. та її кодикологічні особливості**» (с. 53-115) дисерантка довела, що незважаючи на всю складність суспільно-політичної ситуації в Україні у XVII ст., в українській культурі та книжній традиції це була яскрава та плідна епоха, що пов’язано зі зростанням національної свідомості народу, з розвитком освіти та науки, поширенням системи шкіл, які потребували підручників та книг. Незважаючи на поширення книгодрукування, книгописання у цей період охоплює всі етнічні українські землі, де створено кириличні РК, які стали цінним історичним джерелом української мови, освіти, духовності та культури в цілому.

Цінність роботи полягає у тому, що дисерантка вперше зібрала та за значним джерельним матеріалом проаналізувала й подала в роботі основні особливості української РК XVII ст. як об’єкт палеографії та кодикології, значну увагу приділила жанровості РК, а також мові пам’яток.

У третьому розділі «**Основні принципи та методи атрибуції та наукового описування української кириличної РК XVII ст. та створення електронного каталогу**» (с. 116-175) Добрянська Т. А. розглянула питання комплексного дослідження й опису рукописів XVII ст., визначила принципи атрибуції за назвою, датою та місцем створення, особливостями мови, матеріалом письма та водяними знаками, графікою письма, записами тощо. На основі застосованої методики атрибуції РК кодикологічного характеру дисерантка виокремила пам’ятки українського походження та зробила їх науковий опис. При цьому для атрибуції застосувала комплексне палеографічне, філігранологічне, лінгвістичне, текстологічне, мистецтвознавче та інші дослідження писемних пам’яток, що дало можливість визначити характерні особливості графіки півуставного та скорописного письма українських РК XVII ст., типи паперу, які використовували для їх виготовлення, та водяних знаків на ньому, мовні та графіко-орфографічні особливості пам’яток,

тематичний склад української РК XVII ст., особливості їх оздоблення та характерні риси українського інтролігаторства.

Добрянська Т. А. на основі існуючої бази даних «Кодекс» ІР НБУВ запропонувала розширити структуру опису української кириличної РК XVII ст. новими базовими полями «Протограф» і «Стародрук», а також провести удосконалення окремих вже існуючих базових полів та розширити інформаційно-пошуковий апарат новими термінами, що має сприяти пошукові потребіної інформації. Розроблена дисертанткою методика заповнення даних полів може бути застосована для всіх слов'янських кириличних РК при створенні електронних каталогів.

Основні висновки дисертаційної роботи Добрянської Т. А. (с. 176-179) ґрунтовно і послідовно, відповідно до змісту підбивають підсумки встановлених результатів дослідження.

Подані в дисертації **додатки** (с. 232-255) – зразки заповнення нових полів кодикологічного опису та кодикологічні описи 12-ти українських кириличних РК XVII ст. – пов’язані зі змістом і підтверджують основні положення дисертації.

На наш погляд, результати дисертаційного дослідження мають **теоретичну та практичну цінність**, що зумовлено введенням до наукового обігу здійсненої за сучасними критеріями кодикологічної інформації про українську кириличну РК XVII ст. в контексті дослідження історико-культурних процесів в Україні, створення новітніх електронних ресурсів достовірної інформації про РК, що дає можливість їх впровадження у практику бібліотек України, які мають у своєму складі рукописні фонди, а також включення РК XVII ст. до Державного реєстру національного культурного надбання України.

Автореферат дисертаційного дослідження відображає зміст, структуру, основні результати і висновки дисертації.

Опубліковані в наукових фахових виданнях основні положення та результати дослідження розкривають зміст дисертації і опубліковані у

відповідній кількості за вимогами МОН України. Результати дослідження засвідчують самостійність і завершеність дослідження, особистий доробок дисерантки у вирішенні поставлених завдань. Мету дослідження досягнуто. Дисертація відповідає обраній спеціальності.

Поряд з вищезазначеними позитивними сторонами дисертаційного дослідження слід зупинитися на зауваженнях і пропозиціях:

1. У широко викладеній історіографії питання Добрянська Т. А. не включила відомостей про дослідження української рукописно-книжної спадщини І. Франком, Я. Гординським, А. Петрушевичем. Варто було б більше уваги приділити вченим радянського періоду, які досліджували особливості української РК XVII ст.

2. Хоча використана дисеранткою джерельна база цілком достатня для досягнення мети дослідження, проте вона ґрунтується передусім на кни�ах з вітчизняних книgosховищ, а доцільно було б ширше залучити закордонні рукописні книжні зібрання, зокрема Польщі, Румунії, Литви тощо.

3. Другий розділ дисертації, на нашу думку, варто було б розділити на два підрозділи: 1) тематичний репертуар кириличних РК XVII ст., 2) замовники і створювачі РК.

4. У другому розділі роботи дисерантка поділяє книжність XVII ст. за соціальними функціями текстів на світську та релігійну, однак необхідно було зауважити, що такий поділ, як і середньовічної книги попередніх століть, є досить умовним, що треба було б спеціально підкреслити. Типологія рукописної книги є дуже складним питанням, яке ще досі не вирішено.

5. Варто було б детальніше зупинитися на змінах, які відбулися в українській РК впродовж XVII ст.

6. При використанні у дисертації топонімів варто встановити їх місцезнаходження за сучасним адміністративним поділом, що дозволило б уточнити назви, оскільки записи у кни�ах часто нечіткі або пошкоджені.

7. Вимагають зауважень вжиті терміни: «створювачі книг» замість «творці книг», «Ірмологіон» замість «Ірмолой».

Однак, зроблені зауваження мають рекомендаційний характер і не применишують наукового значення дослідження Добрянської Т. А. Вони є радше побажаннями, які варто було б втілити у подальшій науковій роботі.

Отже, дисертаційна робота на тему «Українська кирилична рукописна книга XVII ст.: атрибуція та кодикологічний опис», представлена на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук, є самостійною та завершеною науковою працею, яка за науковим рівнем, новизною, обґрунтованістю основних положень і висновків, практичним значенням для розвитку історико-книгознавчих досліджень відповідає «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (п. 9, 11, 12), а її авторка – Добрянська Тетяна Андріївна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.

Офіційний опонент:

**кандидат історичних наук,
науковий співробітник відділу рукописів
Львівської національної наукової бібліотеки
України ім. В. Стефаника**

М. М. Кольбух

М. М. Кольбух

Підпись <i>М. М. Кольбух</i>
засвідчую:
Вчений секретар
Львівської національної наукової бібліотеки України імені В.Стефаника

З. Г. Ісаєв

